

Fikret AHMETBAŠIĆ

Običaji koji to više nisu

(Etnološke skice)

Buđenje postača bubnjem

U Džakulama, kao i u drugim bošnjačkim selima, do šezdesetih godina ovog stoljeća zadržao se običaj da se za vrijeme ramazana postači na ručak bude "bubanjem u bubanj", obično napravljen od pole (okrugle drvene posude u kojoj se obično držalo žito) koja je bila obložena kozjom kožom sa obadrije strane, pritegnutom oputom ili kanapom. Na krajevima pole bile su pričvršćene metalne halke za koje se vezivao remen bubnja. Bubnjar je remen stavljao oko vrata, a bubanj mu je stajao "na stomaku". Po zategnutoj koži bubnja "bubao" je udarajući jednom tankom šibom i jednom drvenom palicom u obliku malja. Bubnjar je imao zadatak tokom ramazana, prije ručka proći kroz selo i bubnjem probuditi postače. Po završetku ramazana, prvog dana Bajrama, odmah poslije bajram-namaza, bubnjar bi prošetao od kuće do kuće i svaku malo "pribubao". Iz kuće bi izlazio domaćin i bubnjara darivao novcem, ali najčešće pšenicom, kukuruzom ili nečim drugim.

Prvi bubnjar "budilica" kojeg pamte u Džakulama bio je Muharem Sendić, zvani Muharika. Poslije njega došao je

Ibrahim Fačić, a njega je zamijenio Mehmed Ahmetbašić, zvani Meho. Posljednji bubnjar "budilica" u ovom selu bio je Salih Ahmetbašić, zvani Salko, sin Mehin, rođen 1936., i danas živ.

Ovakav način buđenja praktikovao se zato što većina domaćinstava u tim starim vremenima nije imala sat, pa su zato pred ramazan obavezno uzimali nekoga ko će ih buditi bubanjem u bubanj.

Ašikovanje uz pomoć šibica

Sve negdje do pedesetih godina u Džakulama, kao i u drugim bošnjačkim selima na ovom području, bio je običaj da momci i djevojke zajedno siješe u kući neke od djevojaka ili na nekom otvorenom prostoru ili sokaku. Djevojke su sjedjele naprijed u redovima, a momci ispred, okrenuti prema djevojkama. Ako bi želio saznati da li neka djevojka želi sa njim ašikovati, momak bi pred nju bacao šibicu kao da želi zapaliti cigaretu. Ako djevojka, pred koju padne šibica, uzme šibicu i palidrvčetom (ćibretom) upali momku cigaretu, bio je to pouzdan znak da prihvata "ponudu", pa se ašikovanje nastavlja na uobičajen način, a ukoliko ne prihvati šibicu, momku je bilo jasno da mu ni "ponuda" nije prihvaćena.

Sa dolaskom gramofona i drugih elektronskih sredstava, te modernijih seoskih igranki, ovaj običaj gotovo je potpuno zaboravljen.

Parijenca i pratljača

Negdje sve do polovine šezdesetih godina u selima gračaničke opštine, pa i šire, pranje, odnosno parenje odjeće, u nedostatku drugih sredstava za pranje i čišćenje, vršilo se pomoću običnog luga u parijenci, posebnoj posudi koja se pravila od šupljeg drveta, a mogla se i izdubiti.

U parijencama se mogla pariti samo bijela odjeća. Najbolje se parila odjeća od prede, kamrije i čadorbeza.

Parenje se vršilo na sljedeći način: prvo bi se parijenca ispravila i manjim dijelom zabila u zemlju. U tako pripremljenu parijencu slagala se prethodno nakvašena odjeća i to sve do njenog vrha. Na vrh naslagane odjeće stavlja se laneni peškiri

koji se zvao založnjak. Na taj peškiri stavlja se lug – hladan ili malo zagrijan. Bolje se pralo u toplom lugu. Potom bi se na tako pripremljen lug ljevala topla voda koja je kroz peškiri založnjak uvlačila lug sve do dna parijence i tako prethodno naslaganu odjeću pripremala za ispiranje. Tako nakvašena, odjeća je u parijenci ostajala po nekoliko sati, a najčešće čitav dan ili noć. Potom bi se vadila i detaljno ispirala čistom vodom.

Ispiranje se vršilo drvenom pratljačom koja se pravila od drvenog oblutka (klade). Pratljačom se udaralo po odjeći sve dok iz nje ne poteče čista bistra voda.

Za parijencu je vezano i jedno narodno vjerovanje, zabilježeno u selima sjeverno od Gračanice. Naime, kada bi neko dijete oboljelo od ospica ili neke druge kožne bolesti, ljudi su vjerovali da će prolaskom (provlačenjem) djeteta kroz parijencu bolest iščeznuti.

Moderne veš-mašine i deterdženti - parijencu i pratljaču potpuno su potisnuli u zaborav.

Pojenje djece preko ožega

Ožeg je mala lopatica napravljena kovanjem od lima u obliku jednakokrakog trougla, sa dužom metalnom četvrtastom drškom, koji je nestao iz naših domova sa izumiranjem ognjišta, a služio je za prenošenje žari (žigica vatre). Osim te svoje osnovne namjene, po narodnom vjerovanju, služio je za razbijanje straha kod djece koja dožive iznenadan strah ili

šok ("koja se naglo nečega prepadnu"). Takvom djetetu ožeg se prinosio pred lice, a potom mu se preko drške ožega davalo da pije vodu. Nakon toga dijete je bilo zaštićeno od padavice ili neke druge bolesti.

Ožeg se danas može vidjeti još samo kao suvenir, a mlađi svijet i ne zna kako "ta ljekovita sprava" izgleda. U narodnom žargonu, međutim, još uvijek se može čuti uzrečica: "Napij se vode preko ožega."

Legenda o mlinaru Kuloviću

Vodenica zvana Kulović na Džakulskoj rijeci nalazila se na mjestu na kojem rijeka pravi prvu krivinu, otprilike na mjestu gdje se danas nalazi kuća Muje Kulovića. Nekada davno, ne pamt i kazivač, u ovoj vodenici mlinar je bio neki Salko Okičić, kojeg su posjećivale vile i družile se sa njim. Kako priča kaže, nije ih se mogao dotaći, ali ih je viđao kako se spremaju, kuhaju jelo, peru odjeću... Pjevale su mu i pjesme, a najčešće "Oj, Salko Okičiću, što se tvoje maslo upropasti..." Kažu da ih se nimalo nije bojao.

Jedne noći, dok je bio "na dužnosti", na jednoj od njih prepoznao je pamukliju svoje žene (ženski odjevni predmet u vidu kaputića). Pošto su mu već bile dosadile, uzeo je sa ognjišta jednu veću glavnju i bacio je među njih ne bi li ih otjerao. Po narodnom vjerovanju, vile se boje samo vatre i vatrom se samo mogu otjerati. Glavnja je pogodila vilu koja je nosila pa-

mukliju njegove žene i na rukavu ostavila nagorjeli trag.

Došavši kući, mlinar je ispričao ženi da je prethodne noći u vodenici bacio glavnju na onu vilu koja je nosila njenu pamukliju, ali mu žena nije vjerovala. Međutim, kad je donijela svoju pamukliju, na rukavu je mogla vidjeti tragove od bačene glavnje, te se tako uvjerila u njegovu priču.

Interesantno je da u ovu priču ljudi i danas vjeruju. Otuda i savjet da odjeću treba ostavljati i slagati s molitvom upućenom Allahu, jer... vile navodno odnose i nose svačiju odjeću.

U narodu se i danas vjeruje da će veliku snagu dobiti svaki čovjek koji dotakne vilu... Ali, za ljude, ona je apsolutno nedodirljiva o nedokučiva...

